

TEATRE NACIONAL
DE CATALUNYA

Llegir el teatre

DON JOAN
O EL FESTÍ DE PEDRA
de Molière

JACQUES COPEAU, *Registres, II. Molière, 1976.*

(Traducció : TNC)

Vet aquí doncs un tema espanyol obscur que arriba a Molière a través de la farsa italiana. Tota l'obra es ressentirà d'aquest doble origen, sense que l'autor sembli preocupar-se per conciliar-los l'un amb l'altre. Més aviat el que fa és agreujar-ne les discordances.

L'escena passa a Sicília. Hi veurem desfilant pagesos de la regió parisenc i un venedor de la Rue Saint-Denis. L'obra, que comença amb un to de franca comèdia, de seguida s'eleva al gran retrat de personatges i de sobte cau en el patetisme amb l'aparició d'una Elvira arrabassada pel seductor a la clausura del convent. Després es torna al to divertit, a la ingenuïtat, al moviment oscil·lant de la comèdia lleugera, als lazzi de Commedia dell'Arte, per passar a l'amargor filosòfica amb contrapartida de sàtira còmica. Els episodis profunds o heroics quedaran de nou temperats per la comèdia. Les escenes dramàtiques, l'eloqüència, els esclats salvatges, interromputs per una mena d'intermedi de farsa i pantomima, desembocaran de ple finalment en el sobrenatural, amb aparicions de fantasmes i de les flames

de l'infern. Enmig de tot això circula, amb un nom espanyol i flanquejat per un criat de comèdia que va vestit de manera tradicional, un noble francès d'alt llinatge, un marquès recobert de cintes i plomes, aquell marquès que Molière considerava imprescindible per a la diversió de la comèdia, i que continua fent riure quan fa la cort a les noies, passant d'una a l'altra com en un ballet, però que ara ha esdevingut el protagonista llibertí: un mal home, somrient, amb la boca plena de blasfèmies, valent, seductor, un pocavergonya, en qui tots els excessos de la sensualitat s'alien amb els de l'ànima.

La disparitat dels materials, la dilatació de les juntures, la rudesia de la construcció i del seu equilibri, les ruptures del personatge amb els seus plans, l'acabament magistral d'algunes parts amb el menyspreu de la unitat total —tot plegat fa palesa la força del seu creador.

Un treball ràpid bastaria per donar compte d'aquesta estructura tan estranya. Però ens podem preguntar si Molière no ha volgut tants contrastos brutals, tantes sacsejades als espectadors, per fer passar millor aquelles gosadies que el realisme del *Tartuf* potser feia intolerables. El còlic de Sganarelle serviria d'excusa per a l'escena del

Pobre, a menys que els bells sentiments de Don Carlos no haguessin ensabonat ja els espectadors donant-los alguna cosa per admirar. Les pallassades del quart acte tractarien de fer oblidar aquell «Ah! moriu-vos tan aviat com pugueu» de l'escena V, o aquell «Senyora, és tard, quedeu-vos aquí» de Don Joan a Elvira... Potser Molière, sortint del quadre que tan bé havia bastit i que s'imposarà de nou a *El misantrop*, alliberant-se un cop més com ho havia fet poc abans i llançant-se cap a la comèdia-ballet, potser Molière, que se sap deixar inspirar per les circumstàncies i pel seu tema, Molière, tan obert, ha entrevist, a l'hora de compondre *Don Joan*, una nova forma que tocaria tots els extrems i permetria totes les audàcies, a l'empara de la fantasia. Potser li ha plagut, en definitiva, atès el punt de domini tècnic al qual ha arribat, deixar anar el pensament del seu propi moviment i del seu propi pes, deixar que la seva força creativa tracés ella mateixa el seu camí entre episodis que no s'ha cuidat gaire d'ordenar d'una manera teatral. Gens d'intriga, sinó un tema reprès de maneres diferents. Gens de conflicte: un personatge encaminant-se cap a una catàstrofe. El to mateix ha canviat, el contorn i l'accent del discurs, com si vingués d'una altra zona de l'ànima. Podem divertir-nos fent-ne hipòtesis. Molière no va

fer cap comentari sobre *Don Joan*, ni per queixar-se de la seva sort interrompuda i els atacs que va haver de patir, ni per oferir-nos aclariments que mai haurien estat tan desitjables.

Sigui com sigui, aquesta és la peça de Molière, entre totes les altres, en què va mostrar més audàcia, la més sorprenent sens dubte, i jo no en veig cap altra, en tota la seva obra, en què el geni hagi deixat les seves marques d'una manera més candent.

Quan *Don Joan* va aparèixer per primera vegada, el 15 de febrer de 1665, Molière encara tenia molt recent la memòria del *Tartuf*. No sé si intentava venjar-se dels devots, o si al contrari volia netejar-se la imputació de llibertinatge confont en un mateix pecat, amb un mateix càstig, la luxúria i la impietat, el crim de la carn i el de l'esperit. Crec que sobretot tenia l'ambició de demostrar el seu geni sobre un tema nou, la seva varietat, la seva profunditat, el seu abast. Als qui l'acusaven de desmoralitzar sistemàticament l'escena francesa, d'haver començat a escampar en les ànimes «verins funestos» i d'haver proposat «escoles famoses d'impuresa» abans de mantenir la del llibertinatge, hauria pogut dir: «Considereu doncs possible remoure amb

una mica de força la humanitat, sense tocar l'horror? Les meves pintures us fan por. Us en mostraré de més terribles. L'ambigüitat del meu *Tartuf* va merèixer la vostra repulsa. El cinisme del meu *Don Joan* no es prestarà gens a l'equívoc. Hi veureu com el relaxament dels costums engendra la perversió de la intel·ligència, com la sensualitat serveix d'alcavota a la irreligió, i com l'ànima es perd després de la carn extraviada. Don Joan corromp la innocència i insulta la vellesa, blasfema i mata, s'exalta en la negació perfecta. Ara bé, en el moment en què tremoleu davant d'aquesta figura carregada de tants vicis i crims, en què creureu que res no el pot enfosquir més, li posaré la màscara de la hipocresia. Aleshores les mans celestials llançaran un llamp, perquè la hipocresia és la suprema degradació de l'ànima».

Aquest ferotge Don Joan a qui tot cedeix, fins i tot la voluntat divina de la qual *obté* la condemna, fa pensar en alguns presoners de les profunditats infernals, descrits per un escriptor sagrat, «que per condemnar-se han patit i sofert més que no pas els màrtirs» per guanyar la seva palma. Don Joan, que qualsevol permís sedueix sempre més lluny de si mateix i que no pot aturar-se perquè no pot

posseir res, és l'home absolutament *desfermat*. No depèn de res; i no hi ha res que el retingui a la vora de l'abisme. Ha deslligat una a una, unes de les altres, totes les seves possibilitats. Res del que surt d'ell, incessantment, se li gira en contra. Si pogués pregar, diria amb Sant Agustí: «Oh dolçor que no enganyes, dolçor benaurada i sense perills, que *reuneixes les meves forces i els records la dispersió dolorosa* a la qual les havia abocat el meu allunyament de tu...»

La comèdia de Molière, a pesar de quinze representacions reeixides entre el 15 de febrer i el 20 de març, va desaparèixer de la cartellera. No va ser estrictament una prohibició, sinó més aviat una recomanació oficiosa que advertia que era millor de no insistir-hi. La recomanació venia probablement del rei. Molière, pel que sabem, no va protestar. Cinc mesos més tard, el divendres 14 d'agost, l'actor Le Grange va dir: «La companyia va anar a Saint-Germain en Laye. El rei va dir al senyor Molière que volia que la companyia des d'aleshores li pertangués, i la va demanar al Senyor. Sa Majestat alhora va donar sis mil lliures de pensió a la companyia, que es va acomiadar del Senyor, li va demanar la continuació de la seva protecció i

va adoptar aquest títol: La companyia del Rei, al Palais-Royal».

Censurat des de la seva aparició en els punts considerats més escabrosos, d'entrada no imprès, mutilat en forma del llibre que va impedir que ens arribessin més de tres exemplars «no censurats», el *Don Joan* de Molière no s'havia de reprendre fins al 17 de novembre de 1841, al teatre de l'Odéon, per iniciativa de M. d'Épagny.